Eylül - Aralık 2014 Yıl 20 Sayı 63 Fiyatı 25 TL. ISSN 1300-4174

Yeni Türkiye

63

bu sayıda

ermeni meselesi özel sayısı IV

bilim adamları ve uzmanlardan arşivlere dayalı 249 makale, inceleme ve araştırma

genel değerlendirme, tarih boyunca türkler ve ermeniler, ANTİK DEVİRDE ERMENİLER, SELÇUKLULAR VE ERMENİLER, OSMANLILAR VE ERMENİLER **osmanlı döneminde birlikte yaşayış,** SOSYAL KÜLTÜREL VE EKONOMİK HAYAT, TANZİMAT'IN İLANINDAN SONRA ERMENİLERİN İHTİDASI VE İRTİDADI TARTIŞMASI, OSMANLI'DA ERMENİ DEVLET ADAMLARI, **türk-ermeni kültür ilişkileri, ermeni sorununun ortaya çıkışında yabancı devletlerin rolü,** RUSYA'NIN ROLÜ, İNGİLTERE'NİN ROLÜ, FRANSA'NIN ROLÜ, AMERİKA'NIN ROLÜ, ALMANYA'NIN ROLÜ, VİLAYAT-I ŞARKİYE ISLAHATI, BATI BASININDA ERMENİ OLAYLARI, **ermeni meselesinde ermeni kilisesi'nin ve misyonerlik faaliyetlerinin rolü,** ERMENİ KİLİSESİNİN ROLÜ, MİSYONERLİK FAALİYETLERİNİN ERMENİ MESELESİNE ETKİSİ, **ermeni terör örgütlerinin faaliyetleri,** İSTANBUL'DA ERMENİ TERÖRÜ, ERMENİ TERÖR ÖRGÜTLERİ VE FAALİYETLERİ, ERMENİLERİN YURT DIŞINDAKİ TERÖR FAALİYETLERİ, **anadolu'da ermeni isyanları,** ERMENİ KOMİTELERİNİN ÇIKARDIKLARI İSYANLAR, VAN OLAYLARI, **anadolu'da ermeni mezalimi, katliamı ve soykırımı,** TÜRKİYE'DEKİ TOPLU MEZARLAR, ANADOLU'DA ERMENİ MEZALİMİNDEN ÖRNEKLER, **kafkasya'da (azerbaycan'da) ermeni mezalimi, katliamı ve soykırım,** AZERBAYCAN'DA ERMENİ MEZALİMİNDEN ÖRNEKLER, REVAN'DA ERMENİ SOYKIRIMI, DAĞLIK KARABAĞ SORUNU VE HOCALI KATLİAMI, **ermenilerin zorunlu göçü ve soykırım iftirası,** ERMENİLERİN ZORUNLU GÖÇÜ, SOYKIRIM İFTİRASI, ERMENİ MALLARININ HUKUKİ DURUMU VE EMVAL-İ METRÛKE KOMİSYONLARI, **ermenistan cumhuriyeti'nin kurulması,** ERMENİ İDDİALARININ MİTOLOJİK VE IRKÇI BOYUTU, ERMENİSTAN CUMHURİYETİ'NİN SORUNLARI, TÜRK, TÜRKİYE VE ERMENİ ALGISI **ermeni diasporası ve 2015 yılı hazırlıkları, türkiye'nin 2015 yılı politikası ne olmalı?, çeşitlemeler**

Bu dergi Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi tarafından yayınlanmaktadır.

Scanned with CamScanner

Zahide Alizade 1918 Senesinde Azerbaycan'ın Kentlerinde Azerbaycanlı Soykırımı /

Sevinç Aliyeva Ermenilerin Yaptıkları Mart 1918 Bakü Soykırımı ve Dağıstan Müslümanlarının Azerbaycan'a Yardımı /

Solmaz Rüstemova Tohidi Bakü'de '1918 Mart Soykırımı' -Ermenilerin Azerbaycanlılara Karşı Toprak İddialarının Yeni Bir Boyutu /

Vasif Gafarov 1918 Senesinin Mart Ayında Ermenilerin Bakü'de Yapmış Oldukları Soykırım Cinayetleri /

Hacer Verdiyeva Tarihî Gerçekler veya Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Müslüman Mülteciliği Sorunu /

Hacı Fahrettin Seferli Ermeni Esaretinde Kalan Anıtlarımız /

Beşir Mustafayev Rus ve Ermeni Tehdidine Karşı Kuzey Azerbaycan'da Kurulan İlk Türk Siyasî Teşekküller /

döndüncü cildin içindekiler

Revan'da Ermeni Soykırımı

Oktay Kızılkaya Günümüz Ermenistan Coğrafyasında Türk Nüfusun Tarihî Süreçteki Durumu /

Yavuz Aslan Rus İstilasından Sovyet Ermenistanı'na Erivan (Revan) Vilayetinin Demokrafik Yapısı /

Nigar Gözelova Rusya İmparatorluğunun Dış Politikası ve XIX. Yüzyıl Başlarında İrevan Hanlığı'nda Etnodemografik Durumun Değişmesi /

İlgar Vahitoğlu Nifteliyev 1918-1920 Yıllarında Ermenilerin Erivan Bölgesinde Azerbaycan Türklerine Karşı Yaptıkları Soykırım ve Azerbaycanla İlgili İddiaları /

Erol Kürkçüoğlu Revan'dan Erivan'a Bir Şehrin Kimliği /

Solmaz Rüstemova Tohidi Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Ermeniler Tarafından Azerbaycan'ın Erivan, Zengezur ve Karabağ Eyaletlerinde Müslüman Nüfusunun Soykırımı /

Tohid Melikzade İrevan'da Ermenilerin Türklere Yaptıkları Soykırımdan Bir Belge /

Enver Konukçu XVII. Asırda Revan ve Çevresinde Bir Fransız Gezgin: Jean Chardin /

Beşir Mustafayev Ermenistan'da Yaşayan Müslümanlara Yapılan Mezalim (1988-1994) /

Dağlık Karabağ Sorunu ve Hocalı Katliamı

Mustafa Gökçe İki Kardeş Devletin Ortak Sorunu: Karabağ ve Ermeni Meselesi /

Osman Özkul-Hüseyin Vermez Dağlık Karabağ Probleminin Tarihî ve Siyasî Nedenleri /

Scanned with CamScanner

Araz Aslanlı 20. Yüzyılın Başlarında ve Sonlarında Güney Kafkasya'da Ermeni Sorunu: Karabağ Sorunu Örneği /
Tuğrul Veli Uluslararası Hukuktaki Suç Kategorileri Açısından Hocalı Olayları /
Arslantürk Akyıldız Hocalı'da Yaşananlar /
Keisuke Wakizaka Ermenistan'ın Ulus-Devlet İnşası ve Meşruiyetinde, Ermeni Meselesi ve Karabağ Sorununun Rolü /
Sübhan Elekber oğlu Talıblı İran Basını ve Bilimsel Literatüründe Dağlık Karabağ Sorunu /

ERMENİLERİN ZORUNLU GÖÇÜ VE SOYKIRIM İFTİRASI

Ermenilerin Zorunlu Göçü

Kemal Çiçek I. Dünya Savaşında Ermeniler: Bir Zorunlu Göç Hikâyesi /
Edward J. Erickson Ermeni Tehciri ve Osmanlı Millî Güvenliği: Askerî Bir Gereklilik mi Yoksa Soykırım İçin Bir Bahane mi? /
Ahmet Akgündüz Ermeni Meselesine Yaklaşım Hatalarımız; Tehcir ve Soykırım Kavramları Işığında 1915 Tarihli Kararname /
Nevzat Artuç 1915 Sevk ve İskân Kanunu ve Cemal Paşa /
Mesut Erşan Tehcir ve Almanya /
Salih Yılmaz Birinci Dünya Savaşı'nın 100. Yılında Ermeni Sorunu, Tehcir ve Pontus Sorununa Genel Bakış /
Önder Bayır Arşiv Belgelerine Göre Ermeni Sevkinin Uygulanışı /
Necdet Bilgi Ermeni Tehciri ve Olaylarına İlişkin Vehib Paşa'nın Raporu /
Volkan Martin Ermeni 'Muhacir'lere Osmanlı Devleti'nin Tutumu Üzerine /
Ömer Turan Çorum'da Ermeniler ve Ermeni Tehciri /
Hava Selçuk-Aziz Altı Kayseri'de Tehcir, İhtida ve İskân /
Mustafa Celalettin Hocaoğlu 1915 Ermeni Tehcirinde Kullanılan Güzergâhlar /
Osman Akandere 'Artin' Cemal Bey'in Dâhiliye Nazırlığı Esnasında Ermeniler Lehine Yaptığı İcraatlar ve Verdiği Demeçler /
Güzin Çaykıran Osmanlı Ordusunda Hizmet Eden Ermeni Asker ve Ailelerinin Sevk Edilmeyeceğine Dair Mukarrerat /
Halil Özşavlı Cemal Paşa'nın Suriye'de Ermeni Muhacirlere Yardımları ve Ayn-Tura Yetimhanesi /
İlber *Ortaylı* Ermeniler, Tehcir ve 2015 /

Soykırım İftirası

M. Hakan Yavuz Ana Hatları ile Ermeni-Türk İlişkileri İncelemeleri /
Yusuf Halaçoğlu Çarpıtılan Tarih: Ermeni Soykırımı İddiaları /
Yücel Güçlü Yahudi Holokostu ile Ermeni Tehcirinin Mukayesesi /
Alaaddin Yalçınkaya Soykırım İddialarına Karşı AB Adalet Divanı Kararlarının Önemi ve Tahlili /
Tal Buenos Genovive: Hobbes ve Bir Ulusun Tabii Yaşama Hakkı /
William A. Schabas Uluslararası Vahşet Suçlarına Dair Bir Paradigma Olarak İnsanlığa Karşı Suçlar /
Yücel Aktar Enver ve Cemal Paşalarla Osmanlı Valileri, İmzalı Belgeler, Soykırım Tezlerini Çürütüyor /
Yücel Aktar Ermeni Mezalimine ve Soykırım İddialarına İlişkin Kavram Kargaşası /

Ermeni Mallarının Hukukî Durumu ve Emval-i Metrûke Komisyonları

Gül Akyılmaz Osmanlı Hukukundaki Düzenlemeler Çerçevesinde Yabancı Ülke Vatandaşlığına Geçen Ermenilerin Gayrimenkullerinin Hukukî Statüsü /
Hasan Güner Ermenilerin Geride Bıraktıkları Mallar Hakkında Yapılan İlk Düzenlemeler ve Emval-i Metrûke Komisyonları /
Kâzım Berzeg Milletlerarası Hukuk Muvacehesinde Ermenistan'ın veya Ermenilerin Muhayyel Toprak Talepleri /

ERMENİSTAN CUMHURİYETİ'NİN KURULMASI

Ermeni İddialarının Mitolojik ve Irkçı Boyutu

Emin Şıhaliyev Rus ve Ermeni Kaynakları Işığında Ermeni İddialarının Mitolojik Boyutu /
Gaffar Çakmaklı Mehdiyev Ermeni Mono Etnik Milliyetçiliğinin Doğurduğu Öğretiler: Andranikizm ve Tseğakronizm /
Bestami S. Bilgiç Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Büyük Ermenistan'ın Kurulmasına Yönelik Hazırlanan Propaganda Yayınlarından Bir Örnek /

Ermenistan Cumhuriyeti'nin Sorunları

Vasif Gafarov 1917 Rus Devrimi'nden Sonra Güney Kafkasya'da Politik ve Askeri Gelişmeler ve Ermeni Devletinin Kurulması /
Yaşar Kop Kars Anlaşması'nın Uygulanmasına Ermenistan'ın Tavrı /
Gülay Mutlu Ermenistan Rusya İlişkileri: Giderek Artan Bağımlılık /
Hatem Cabbarlı Ermenistan Cumhuriyeti'nin Etnik Yapısı ve İzlediği Politika /
Bayram Güngör Coğrafî Konum ve Bölgesel Sorunlar Kıskacında Ermenistan: Ekonomik Bakış /
Göktürk Tüysüzoğlu Farklı Dış Politika Seçenekleri Bağlamında Ermenistan Dış Politikasının Değerlendirilmesi /
Ömer Erden Millî Mücadele Dönemi Türk-Ermeni İlişkilerinde Sovyet Faktörü /
Keisuke Wakizaka Azerbaycanlı Sürgününün (1988) Ermenistan'ın Toplumsal ve Ekonomik Yapısına Etkileri /

Scanned with CamScanner

Azerbaycanlı Sürgününün (1988) Ermenistan'ın Toplumsal ve Ekonomik Yapısına Etkileri

Keisuke Wakizaka*

Özet

Bu çalışma 1988'deki Azerbaycanlıların Ermenistan'dan sürgününün Ermenistan'ın toplumsal ve ekonomik yapısına etkisine odaklanmaktadır. Rus işgalinin başladığı 19. yüzyıldan beri genel olarak kırsal kesimde yaşayan Ermenistan'daki Azerbaycanlılar çok defa sürgün ve katliama uğramışlardır. 1988 yılındaki sürgünden sonra Ermenistan'da hiçbir Azerbaycanlı kalmamıştır. Ama sürgünden önce Azerbaycanlıların yaşadığı köylere yerleştirilen Ermeniler işsizlikten ve köy hayatına alışkın olmadıklarından şehirlere veya yurtdışına göç etmişlerdir. Bu yüzden 1988 yılındaki sürgün Ermenistan'daki nüfus dengesinin önemli derecede bozulmasına sebep olmuştur. Ayrıca bu durum Ermenistan'daki tarım üretiminin önemli derecede azalmasına yol açmış ve Ermenistan'ı gıda üretimi konusunda dışarıya daha da bağımlı hale getirmiştir. Bu yüzden 1988 sürgünü Ermenistan'ı hem toplumsal açıdan hem de ekonomik açıdan olumsuz etkilemiştir.

Anahtar Kelimeleri: Ermenistan, Azerbaycanlılar, 1988 Sürgünü,

Giriş

1980'li yıllarda meydana gelen Kafkasya'daki kargaşalar 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasını önemli derecede etkilemiş ve Sovyetler Birliği'nin dağılma süreci de Kafkasya'daki siyasal durumu etkilemiştir. Özellikle Ermeni-Azerbaycanlı Çatışması, Abhazya Meselesi ve Güney Osetya Meselesi büyük ölçekli çatışma olarak hala devam etmekte ve bu çatışmada birçok insan ya hayatını kaybetmiş ya da anayurtlarından kovulmuşlardır. Ermeni-Azerbaycanlı Çatışması Kafkasya'daki en büyük, en şiddetli ve en kanlı çatışma olmuş ve birçok Azerbaycanlı Ermenistan ve Karabağ'dan, Ermeniler ise Azerbaycan'dan sürülmüştür. Azerbaycanlıların Ermenistan'dan sürgünü Sovyet sonrası Ermenistan'ı hem toplumsal açıdan hem de ekonomik açıdan olumsuz etkilemiştir.

Ermenistan ve Azerbaycan ile ilgili Türkiye'deki araştırmaların çoğu Karabağ Meselesi ve 1915 yılındaki "Ermeni Tehciri"ne odaklanırken, "Ermenistan Türkleri" ve Ermenistan'ın güncel durumu ve siyasal-toplumsal yapısı ile ilgili araştırmalar oldukça azdır, neredeyse yok gibidir. Özellikle "Ermenistan Türkleri" hakkındaki çalışmalar, "Kadim Türk-Oğuz Yurdu Ermenistan" kitabını yazan Azerbaycanlı Aziz Elekberli gibi çok sınırlı sayıda insanlar tarafından yapılmaktadır. Türkiye'de ise Kafkas Stratejik Araştırmalar Merkezi bu çalışmaları tek başına yapmaktadır. "Ermenistan Türkleri" ve Ermenistan'ın siyasal-toplumsal yapısı ile ilgili araştırmalarda yeni bir bakış açısı sağlamak için bu çalışma yapılmıştır.

Bu çalışma, genel olarak istatistik analiz gibi yöntemlere dayalı pozitivist metodolojiye göre yapılmıştır. Özellikle sürgünün ekonomik ve toplumsal etkisini incelemek için sayısal verileri analiz ederek sonucu çıkarmak oldukça önemlidir. Fakat sadece bu yöntemi kullanmak, "Ermenistan'dan Azerbaycanlıların Sürgünü" ve Ermenistan'ın toplumsal-ekonomik durumunu birbirleriyle bağlamak için yetersiz olacaktır. Bu yüzden 2-4 Ağustos 2014 tarihleri arasında Gürcistan-Ermenistan sınırındaki Yılgançay (Gürcüce: İrgançai) köyünde yapılan saha çalışmaları bize oldukça faydalı bilgiler vermiştir.

(*) *Ortadoğu Teknik Üniversitesi Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, KAFKASSAM, Kafkas Stratejik Araştırmaları Merkezi Uzmanı.*

Bu çalışmanın birinci bölümünde, 1988 yılına kadar aralıklı olarak devam eden "Ermenistan'dan Azerbaycanlıların Sürgünü"nün ne olduğu, nasıl ve ne zaman yapıldığı hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde bu sürgünün Ermenistan'ın toplumsal yapısına etkisi, idari bölümlerin değişimleri ve nüfus yapısının değişimlerine odaklanarak incelenecektir. Üçüncü bölümde bu sürgünün ekonomik yapısına etkisi istatistik analizlerden yararlanarak araştırılacaktır. Sonuç bölümünde ise bu üç bölüm özetlenip "Ermenistan'dan Azerbaycanlıların Sürgünü"nün Ermenistan'ın yapısına olumsuz etki yarattığı çıkarılacaktır.

Bu çalışmalar yürütülürken kullanılan Aygün Attar'ın "Karabağ Sorunu Kapsamında Ermeniler ve Ermeni Siyaseti"[1] ve Aziz Elekberli'nin "Kadim Türk-Oğuz Yurdu-Ermenistan"[2] kitabı "Ermenistan'dan Azerbaycanlıların Sürgünü" ve Ermenistan'ın Ermenileştirilmesi hakkında çok detaylı bilgi veren nadir kitaplardandır. Ermenistan'ın toplumsal ve ekonomik durumunu araştırmak için Ermenistan İstatistik Hizmetleri, CIA ve BM Gıda ve Ziraat Örgütü KAFKASSAM gibi kurumların sunduğu verilerden yararlanılacaktır.

"Ermenistan'dan Azerbaycanlıların Sürgünü" Nedir?

Günümüzde Gürcistan ve Azerbaycan içinde çok sayıda etnik grup yaşarken, Ermenistan'da ise Ermeniler nüfusun %98'ini oluşturduğu için[3] "tek uluslu ülke" gibi görünmektedir. Fakat şu an Ermenistan'ın bulunduğu bölgede 1988 yılına kadar birçok Azerbaycan Türk'ü yaşıyordu ve 19. yüzyıldan önce oradaki Azerbaycanlıların (Müslümanların) nüfusu Ermenilerin nüfusundan daha fazlaydı. Mesela, Erivan'ın nüfusunu 17. yüzyılda sadece Müslümanlar oluşturmaktaydı.[4] Rusya'nın işgali başladıktan sonra 1827 yılında bile Erivan'da yaşayan 2400 aile, toplam 12 bin kişinin hepsi Müslüman olmuştur.[5] Ermenilerin günümüzdeki Ermenistan'a büyük ölçülü göçü 29 Şubat 1829 tarihinde General Paskeviç'in verdiği karar doğrultusunda başlamıştır.[6] Ermeniler, o zaman Nahçıvan Hanlığı, Erivan Hanlığı ve kısmen de Karabağ Hanlığı'nın topraklarına yerleşmeye başlamıştır. 1828 yılında üç buçuk ay içinde 41.524 Ermeni Güney Kafkasya'ya yerleştirilmiştir. 1829-1830 yıllarında ise İran'dan 40 bin, Osmanlı İmparatorluğu'ndan 84 bin Ermeni Güney Kafkasya'ya yerleştirilmiştir.[7] Diğer yandan bu topraklardaki Müslümanların bir kısmı ise İran ve Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır. Böylece 1828 yılında Erivan'da Müslüman nüfusu 7331 kişiye düşerken, Ermenilerin nüfusu ise 2379 kişiye çıkmıştır.[8] 1829 yılında yapılan sayıma göre, Erivan Vilayeti'nde yaşayan 118.650 kişiden 81.749'u Azerbaycanlı; 25.131'i Ermeniydi. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra ise Osmanlı toprağından 21.666 Ermeni Erivan Vilayeti'ne yerleştirilmiştir. Ermenilerin Erivan Vilayeti'ne göçü devam etmiş ve 1893 yılında Erivan Vilayeti'nde Ermeniler nüfusun %56'sını oluştururken, Azerbaycanlılar ise %41,1'ini oluşturmuştur. 20. yüzyılın başında Güney Kafkasya'da yaşayan 1.300.000 Ermeni nüfusunun sadece 300 bini yerli olup kalanların ise göçmen olduğu belirlenmektedir.[9]

Burada Rus Çarlığı'nın Ermenistan politikasından söz edersek, Rus Çarlığı, ken-

(1) Aygün Attar (Haşimzade), Karabağ Sorunu Kapsamında Ermeniler ve Ermeni Siyaseti, Ankara, 2012.
(2) Aziz Elekberli, Kadim Türk-Oğuz Yurdu-Ermenistan, Baku, 1994.
(3) Thomas De Waal, The Caucasus: an Introduction, Oxford, 2010, s. 31.
(4) Hasan Oktay, Revan Hanlığı, Malatya 1997, yayımlanmamış doktora tezi, s. 78.
(5) Elekberli, age., s. 186.
(6) Attar, age., s. 41.
(7) age., 41.
(8) Elekberli, age., s. 186.
(9) Attar, age., s. 43.

Scanned with CamScanner

di varlığını devam ettirmek ve hegemonya gücü olabilmek için Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Asya ve Hindistan'a girmesini engellemek istiyordu. Bu hedefe ulaşmak için Kafkasya'yı ele geçirip Osmanlı-Orta Asya arasındaki ulaşımı koparmak son derece önemliydi. 19. yüzyılda Rus Çarlığı Güney Kafkasya'ya inmeye çalışırken, Kafkasya'yı kontrol altında tutmak için Güney Kafkasya'daki nüfuz hareketlerini kullanmıştır.[10] Bu önemli unsurlardan biri de Osmanlı ve İran'daki Ermenilerdi. Rusya, onları Ermenistan'ın bulunduğu bölgeye yerleştirip bir tampon bölge oluşturmaya yönelmiş[11] ve bu çalışma başarılı olmuştur.

Rus işgalinden sonra Azerbaycanlılara karşı devam eden adaletsizlik, bölgedeki Ermeni nüfusunun artması ve Ermeniler arasında yükselen milliyetçilik akımından dolayı Ermeniler ve Azerbaycanlılar arasındaki gerginlik önemli derecede yükselmiş ve ikisi arasında çatışmalar ve katliamlar başlamıştır. Bu olaylar Ermenistan'dan Azerbaycanlıların büyük ölçülü sürgününe sebep olmuştur. Bu sürgün ve göç, 1905 yılından 1991 yılına kadar aralıklı olarak devam etmiştir ve 4 aşamadan oluşmaktadır.

Birinci sürgün 1905-1907 yıllarında meydana gelmiştir. Azerbaycanlılar ve Ermeniler arasındaki sürtüşmeler 1904 yılının sonundan beri devam ediyordu. Fakat bu sürtüşme, zaman geçtikçe ihtilafa dönüşmeye başlamıştır. Bundan sonra Ermeniler tarafından Azerbaycanlılara karşı yapılan katliam ve sürgün Şubat 1905'te patlak verip aralıklı olarak 2 yıl devam etmiştir. İlk çatışmalar 6 Şubat'ta Bakü'de başlayıp üç gün sürmüştür. Bu Ermeni-Azerbaycanlı çatışması daha sonra bütün Güney Kafkasya'ya sıçramıştır. Şu an Ermenistan'ın bulunduğu yerde Zangezur, Eçmiadzin ve Gümrü'de büyük ölçülü çatışmalar yaşanmıştır. Özellikle Eçmiadzin ve Katar'da birçok insan silahlı Ermeniler tarafından katledilmiştir. Böylece, bu zamanlarda Ermeniler tarafından binlerce insan öldürülmüş ve birçok Azerbaycanlı köyleri yakılıp dağıtılmıştır. Bu zamanlarda Azerbaycan'a, İran'a ve Osmanlı İmparatorluğu'na kaçanlar da olmuştur.

Azerbaycanlıların Ermenistan'dan ikinci sürgünü ise 1918-1920 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Bu sürgüne 1918 Mart'ta Bakü'de meydana gelen Ermeni-Azerbaycanlı çatışması patlak vermiştir. 17 bin Azerbaycanlının katledildiği[12] bu çatışma, daha sonra bütün Azerbaycan'a ve şu an Ermenistan'ın bulunduğu yere sıçramıştır. Azerbaycan ve Karabağ'dan başka Zangezur'da 115 köy ve kasaba yok edilmiş ve Erivan Gubernatörlüğü'nde 211 Azerbaycanlı köyü ve mahallesi harabeye çevrilmiştir.[13] Bu zamanlarda Ermeni Andranik askerleri 1918 yılının başından ortalarına kadar Gökçe bölgesindeki köylerine şiddetli şekilde saldırmaya devam etmiştir.[14] Ermeniler bu bölgeyi yağmaladıktan sonra Nahçıvan ve Zangezur'a saldırmaya başlamıştır.[15] Buna karşı Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti ve Osmanlı Kafkas İslam Ordusu büyük mücadele vermiş ve Ağustos ayında Azerbaycan'ı kurtarma çabaları tamamlanmıştır.[16] Ermeni askerleri Vedibasar, Zengibasar ve Şerur-Dereleyez bölgelerinde Azerbaycan tarafından yenilgiye uğratıldıktan sonra da saldırıya devam etmiş ve 1919-1920 yıllarında Zangezur'da 48 Azerbaycanlı köylü yakılmıştır. Köy sakinleri ise ya öldürülmüş ya da köyden kaçmışlardı.[17]

Ermenistan Cumhuriyeti kurulana kadar Erivan'da 575 bin Azerbaycanlı yaşarken, 1920 yılında bu sayı yaklaşık 10 bin kişiye kadar düşmüştür. 200 bin Azerbaycanlı katledilmiş ve kalanlar bu bölgeyi terk edip[18] Azerbaycan, İran ve Osmanlı'ya göç etmişlerdir. 1919 yılında Doğu Anadolu, Erivan ve sınır

(10) Hasan Oktay, Türkiye'nin Doğuya Açılan Kapısı Kafkasya'ya Stratejik Bakış, Yeni Türkiye, No. 56 (2014), s. 438.
(11) Hasan Oktay, age., s. 438.
(12) Attar, age., s. 74. Ayrıca bkz: Nesrin Sarıahmetoğlu, Azeri-Ermeni İlişkileri (1905-1920), Ankara, 2006, s. 383-393.
(13) Attar, age., s. 75.
(14) age., s. 75; Elekberli, age., s. 57.
(15) Attar, age., s. 75-76.
(16) age., s. 74. Ayrıca bkz: Mustafa Görüryılmaz, Türk Kafkas İslam Ordusu ve Ermeniler (1918), 2. baskı, Ankara, 2009, s. 131-308.
(17) Attar, age., s. 78.
(18) age., s. 78.

bölgelerinden 100 bin kişi Azerbaycan'a göç etmiştir.[19] Günümüzde Kars ve Iğdır'da yaşayan Türklerin çoğu Gümrü, Amasya, Vedibasar (Ararat), Zengibasar (Masis), Serdarabat (Hoktemberyan) ve Kamerli (Artaşat) gibi bölgelerden bu dönemde yerleşmişlerdir.[20]

Stalin iktidardayken 1948-1956 yıllarında Azerbaycanlıların sürgününün 3. aşaması gerçekleştirilmiş ve bu zamanlarda birçok Azerbaycanlı Ermenistan'dan Azerbaycan'a sürülmüştür. 1947 yılında çıkarılan kararname doğrultusunda Haziran 1948'de sürgün başlamıştır. Kasım 1948'e kadar Ermenistan'dan Azerbaycan'a sürülen Azerbaycanlıların sayısı 10.584 kişiye ulaşmıştır. Aralık ayında ise Noyemberyan rayonunun Köprülü köyünden 65 çiftliğe bağlı 209 kişi, Erivan'dan 64 çiftliğe bağlı 253 kişi daha Azerbaycan'a sürülmüştür. 1949 yılında ise 54.373 kişi Azerbaycan'a sürülmüştür.[21] Ermenistan'dan sürülen Azerbaycanlılar, sert iklim koşullarına sahip olan Kür-Araz ovasına yerleştirilmişlerdir. Ermenistan'dan Azerbaycan'a sürgünü 1956 yılına kadar devam etmiş ve bu süre içinde 150 bin kişiden fazla Azerbaycanlı Azerbaycan'ın Kür-Araz ovasına yerleştirilmiştir. Birçok kişi, özellikle kadınlar ve çocuklar açlık ve hastalıktan hayatını kaybetmiştir.[22]

Boşaltılan Azerbaycanlı köylerine ise Ermenistan dışındaki Ermeniler yerleştirilmiştir.[23] Ayrıca bu zamandan beri Ermenistan'daki Türkçe yer isimleri değiştirilerek Ermenileştirilmiştir.[24] Ermenistan'dan Azerbaycan'a sürülenlerden bazıları bu tarihlerden sonra Ermenistan'a geri dönmüşlerdir. Fakat çoğu zaman, onların terk ettikleri evlerine Ermeniler yerleştirildiği için onların yeniden evlerini inşa etmesi gerekirdi.[25]

Ermenistan'dan sürgünün sonuncu aşaması, 1988-1991 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Bu sürgün, 1988 yılının Şubat ayında meydana gelen Hankendi (Stepanakert)'deki büyük ölçülü gösteri ve Sumgayıt olayı ile başlamıştır. İlk mülteciler Zangezur içinde yer alan Kapan ve Meğri rayonlarından 25 Ocak 1988 tarihinde Azerbaycan'a gitmişlerdir. Azerbaycan'a giden mülteciler, Bakü yakınlarında zor şartlarda yaşamışlar ve Azerbaycan kamuoyu bu olay hakkında habersiz kalmaktaydı.[26] Aynı zamanlarda Ermeniler arasında da milliyetçilik ve Türklere karşı düşmanlık yükselmekteydi ve Erivan'da Türklere karşı düşmanlık yapan gösteriler günlerce devam ediyordu.[27] Bundan sonra Ermenilerin Azerbaycanlılara karşı saldırısı ve Azerbaycanlıların sürgünü Kapan ve Meğri'den Vedibasar rayonlarına sıçramıştır. Ermeniler Azerbaycanlıların yoğun olarak yaşadığı yerlere saldırmış ve bazı Azerbaycanlıları katletmiştir. Vedibasar'dan Azerbaycan'a sürgün süresinde donarak ölenlerin sayısı da çok olmuştur.[28]

Ermeni - Azerbaycanlı düşmanlığını zirveye getiren olay, Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması için düzenlenen Hankendi (Stepanakert)'deki gösteri ve Sumgayt olayıydı. Bu olaylardan sonra Ermenilerin Azerbaycanlılara saldırıları daha da şiddetlenmeye başlamış ve bütün Ermenistan'a yayılmıştır. Bu saldırılardan dolayı yüzlerce aile Azerbaycan'a sürülmüş, on kişiden daha çok Azerbaycanlı öldürülmüş ve 100 tane ev yağmalanmıştır.[29] Özellikle Vedibasar ve Gugark rayonlarında 1988 yılının Kasım-Aralık aylarında 70 Azerbaycanlı katledilmiş ve kalanlar ise Azerbaycan'a sürülmüştür.[30] Ermenilerin saldırıları 1991 yılına kadar devam etmiş ve 1988-1989 yıllarında yaklaşık 200 bin kişi sürülmüştür. Ermenilerin saldırısına karşı son zamana kadar direnen tek Azerbaycanlı köyü olan Nüvedi köyü halkı da 8 Ağustos 1991 yılında köyü terk etmeye mecbur kalmıştır.[31]

(19) age., s. 79.
(20) Sabir Esedov, Ermenistan Azerbaycanlıların Tarihi Coğrafyası, Bakü, 1995, s. 445
(21) Attar, age., s. 107.
(22) Elekberli, age., s. 12-13.
(23) age., s. 12.
(24) Adların nasıl değiştirildiğini incelemek için bkz: age., s. 5-7.
(25) Örnek olarak bkz: age., s. 51.
(26) Attar, age., s. 126-127.
(27) age., s. 127.
(28) age., s. 127.
(29) age., s. 130.
(30) age., s. 130.
(31) Elekberli, age., s. 147.

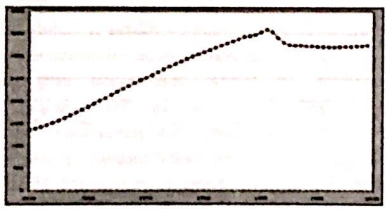
Scanned with CamScanner

Böylece Ermenistan'da hiçbir Azerbaycanlı köyü kalmamıştır.

Bu sürgünde 230 bin kişiden daha fazla Türk Ermenistan'ı terk etmek zorunda kalmış, 217 kişi öldürülmüş, 1154 kişi yaralanmış, yüzlerce kişi işkenceye uğramış ve onlarca kız ve kadın tecavüze uğramıştır. Ayrıca Ermenistan'daki Azerbaycanlılara ait birçok emlak yağmalanmıştır.[32]

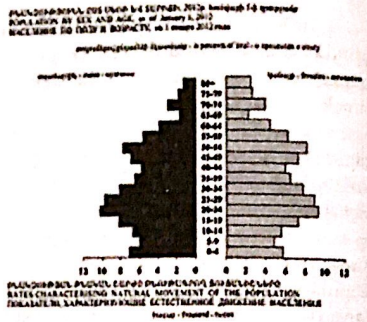
1988 Yılı Sürgünü'nün Ermenistan'ın Toplumsal Yapısına Etkileri

Ermenistan'ın nüfusu, 19. yüzyılda Rus işgali başladıktan sonra doğum oranının artması ve Ermenilerin göçünden dolayı artmaya devam etmiş ve 1990'lı yılların başında yaklaşık 3 milyon 50 bin kişiye kadar ulaşmıştır. Fakat 1991 yılında Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Ermenistan'ın nüfusu azalmaya devam etti ve resmi istatistiğe göre, 2010 yılında yaklaşık 3 milyon 19 bin kişiye kadar azalmıştır (Tablo 1). Fakat gerçekte bağımsızlıktan sonra günümüze kadar 1 milyondan fazla Ermeni Ermenistan'ı terk edip yurtdışına göç etmiştir. Dolayısıyla gerçekten Ermenistan'da ikamet edenlerin sayısının yaklaşık 1,5-2 milyon olduğu tahmin edilmektedir.[33]

Tablo 1: 1950-2010 yılları arasında Ermenistan'ın Nüfusu.[34]

Gerçekten de Ermenistan'ın nüfusunun azalmasının sebebi aşağıdaki nüfus piramidinden anlaşılmaktadır. Yaş çizelgesine göre gençlerin ve 50-60 yaşlarındakilerin nüfusu nispeten fazla olup yaşlı nüfusu azken şu anki genç olanların sonraki kuşağının nüfusu azdır. Aynı zamanda Ermenistan erkek nüfusundan daha çok kadın nüfusuna sahiptir. Bu yüzden Ermenistan'da gençlerin sayısı azalmakta ve Ermenistan'ın, çocuk sayısı az olup yaşlı insanların çok olduğu bir ülkeye dönüşmekte olduğu söylenebilir.

Tablo 2: 2012 yılında Ermenistan'da Nüfus Piramidi[35]

Özellikle kırsal kesimlerde bu durum daha belli bir şekilde kendini göstermekte ve her geçen gün daha da ağırlaşan şartlarıyla kendini hissettirmektedir. Ermenistan'ın resmi açıklamasına göre toplam nüfusun yaklaşık %33'ü kırsal kesimde yaşamaktadır, fakat fiilen yaşayanların ise nüfusun %20'sinden daha az olduğu söylenmektedir. Gerçekten de, Ermenistan'daki köylerin çoğunda gençler şehirlere ve yurtdışına çıkmışlar ve köylerde sadece yaşlı insanlar yaşamaktadır. Hatta fiilen hiç kimsenin yaşamadığı ve harabe gibi görülen köyler de çoktur.[36] 2-4 Ağustos 2014 tarihlerinde gittiğimiz Gürcistan-Ermenistan sınırındaki Yılgançay (İrgançay) köyünden gece Ermenistan tarafına bakıldığında, Ermenistan tarafındaki evlerde hiç bir ışık yanmamakta ve köylerde insanların yaşantısı pek hissedilmemektedir.

(32) Attar, age., s. 126.
(33) Sabir Esedov, Ermenistan Azerbaycanlıların Tarihi Coğrafyası, Bakü, 1995, s. 445.
(34) Population of Armenia 1950-2010, National Statistic Service of the Republic of Armenia, http://www.armstat.am [12. 05. 2011].
(35) Pyramid Armenia 2012, National Statistic Service of the Republic of Armenia, http://www.armstat.am [25. 06. 2013].
(36) Sabir Esedov, Ermenistan Azerbaycanlıların Tarihi Coğrafyası, Bakü, 1995, s. 445.

Kırsal kesimdeki bu durum, Ermenistan'ın etnik yapısındaki değişimle de alakalıdır. Etnik yapısına bakıldığında, sürgün daha başlamadığında 1979 yılında Ermenistan'da yaklaşık 161 bin Azerbaycanlı yaşıyordu.[37] Ermenistan'daki Azerbaycanlıların çoğu kırsal kesimde yaşıyordu ve Ermenistan'da bulunan köylerin önemli kısmında ya sadece Azerbaycanlılar ya da Ermeniler ve Azerbaycanlılar karışık şekilde yaşamaktaydı.[38]

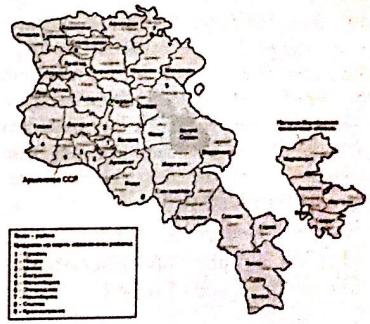
Ermenilerin nüfusu ise göçten dolayı 19. yüzyıldan beri artmaya devam etti ve 1988-1991 yılında da Ermenistan'daki bütün Azerbaycanlılar Ermenistan'dan kovulduktan sonra Ermenistan dışındaki Ermeniler yerleştirilmiştir. 1979 yılında Ermenistan'daki Ermenilerin nüfusu 2 milyon 725 bin kişiyken, 1989 yılında 3 milyon 84 kişiye, 2001 yılında ise 3 milyon 145 kişiye kadar çıkmıştır. 1988'den 1990'lı yıllara kadar Ermenilerin nüfusunun artması, dışarıdan gelen Ermenilerin yerleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Onların çoğu Azerbaycanlıların terk ettiği kırsal kesimlere yerleştirilmiştir.[39]

Fakat geleneksel olarak Ermeni kimliği ve kültürü kırsal kesimden daha çok şehirlere dayanarak gelişmiştir. Eskiden beri Ermeniler İstanbul, İsfahan, Tiflis, Kudüs ve Venedik gibi şehirlerde yaşamış ve kuyumculuk, tüccarlık, ayakkabıcılık ve ustalık gibi işlerle uğraşmışlardır.[40] Ermenilerin geleneksel olarak uğraştığı mesleklere bakıldığında bu tür meslekler köy kesimlerinden daha çok şehir ve kasaba kesimlerindedir. Ermenilerin çoğu şehir kesiminde yaşadıkları için sabit bir yerde uzun süre yaşamamışlardır. Bu yüzden Ermeni kültürü ve kimliği, Ermeni kilisesi[41] ve kan bağlarına daha çok önem verir ve kimlik içinde toprakla bağlantıları pek gelişmemiştir. Bu yüzden Ermenilerde köy kültürü; Gürcüler, Kuzey Kafkasyalılar ve Azerbaycanlılara göre daha zayıftır. Sovyet zamanlarında da Ermeniler, köy kesimlerinden daha çok Bakü, Sumgayıt ve Gence gibi şehirler ve rayon merkezlerinde yaşıyorlardı.[42]

1989 yılından sonra Ermenistan'da kırsal kesimlere yerleştirilen Ermenilerin çoğu köy hayatına alışkın olmadığı için yerleştirildikten sonra genel olarak birkaç ay içinde köyleri terk edip ya Erivan gibi şehirlere ya da yurtdışına göç etmişlerdir.[43] Bu yüzden Ermenistan'ın kırsal kesiminde çok hızlı bir şekilde nüfusun azalması, yok olması ve yaşlanması ilerlemektedir.

Kırsal kesimdeki bu durum, Ermenistan'daki vilayetlerin oluşturulmasını da önemli derecede etkilemiştir. Sovyet zamanında Ermenistan'da Erivan şehri hariç 36 rayon vardı[44] (Harita 1).

Diğer yandan, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Ermenistan'daki rayonun sayısı Erivan şehri dâhil 11 taneye kadar azalmış ve Sovyet zamanında mevcut olan birçok rayon birbirleriyle birleşip başka bir rayon oluşturulmuştur.

Harita 1. Sovyet Ermenistan'da ve Karabağ'da İdari Bölümler[45]

(37) Attar., age., s. 119.
(38) 1988 Sürgününden önce Ermenistan'da sadece Azerbaycanlıların yaşadığı ve Ermeniler ve Azerbaycanlıların karışık şekilde yaşadığı yerleşim noktasının sayısı toplam 255 taneydi. Bkz: age., s. 205-209.
(39) Sabir Esedov, Ermenistan Azerbaycanlıların Tarihi Coğrafyası, Bakü, 1995, s. 445.
(40) De Waal, age., s. 29.
(41) Mahmut Niyazi Sezgin, Ermenilerde Din, Kimlik ve Devlet, Ankara, 2005, s. 95-96.
(42) Sabir Esedov, Ermenistan Azerbaycanlıların Tarihi Coğrafyası, Bakü, 1995, s. 445.
(43) Qnarik Alaverdiyan, 2015'e bir kala Ermenisiz Ermenistan, www.kafkassam.net
(44) Elekberli, age., s. 16.
(45) File:Soviet-Armenia-arm.png, Wikipedia Commons, http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Soviet_Armenia-arm.png [25. 07. 2014].

Scanned with CamScanner

Harita 2. Günümüzde Ermenistan'da İdari Bölümler[46]

Sovyet zamanında Ermenistan'ın diğer bölgelerine de büyük miktarda yatırım ve destek Moskova'dan geldiği için Ermenistan'ın her bölgesine düzenli şekilde idari hizmet verilmekteydi.[47] Ama Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Moskova'dan para akımı önemli derecede azalmış ve Ermenistan'ın maddi durumu büyük sıkıntıya düşmüştür. Ayrıca kırsal kesimdeki nüfusun ciddi şekilde azalması ve yaşlanmasından dolayı Erivan ve bazı rayon merkezlerinin dışındaki yerlerin nüfusu önemli derecede azalmıştır. Maddi sıkıntı ve nüfusun azalmasından dolayı ülkenin her yerinde düzenli idari hizmetin verilmesi oldukça zorlaşmıştır. Böylece bazı yerlerdeki kamu tesisleri ve idari hizmetleri birleştirip daha etkin idari hizmetleri vermek için rayonların sayısı azalmıştır.

1988 Yılı Sürgünü'nün Ermenistan'ın Ekonomik Yapısına Etkileri

1988 yılı sürgününden sonra nüfus yapısının değişimleri, Ermenistan'ın toplum yapısından başka ekonomik durumunu da önemli derecede etkilemiştir. Sovyet zamanında Ermenistan içinde yaşayan Azerbaycanlıların çoğu köy kesiminde yaşadığı için Ermenistan'ın tarım, gıda ve hayvan üretiminin önemli kısmını onlar sağlamaktaydı.

Fakat Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Ermenistan'daki fabrikaların hemen hemen hepsi kapatılmış ve Ermenistan'da sanayi hareketleri fiilen durmuş oldu. Resmi bilgiye göre, Ermenistan'daki üretim kaynağının %20,6'sı ziraat, %37,3'ü sanayi ve %42,1'i hizmet sektörüdür. İşsizlik oranı da %17,3 olarak görünmektedir.[48] Fakat Ermenistan'daki fabrikaların çoğu çalışmamaktadır ve kırsal kesimdeki nüfus hızlı şekilde azalmakta olduğu için ziraat ve sanayiden çıkan gelirin oranı resmi rakamdan daha düşük olduğu ve işsizlik oranının resmi rakamdan çok daha yüksek olduğunu söylemek daha doğru olacaktır.

Gerçekten de, 1988 sürgününden sonra, hayvancılık ve tarımla uğraşan Azerbaycanlıların köyleri boşaltılmış ve bu köye yerleştirilen Ermeniler de kısa zamanda köyleri terk etmişlerdir. Bu durum Ermenistan'ın köy kesimlerinde hızlı şekilde ilerleyen nüfusun azalması ve yaşlanmasına yol açmış ve Ermenistan'ın ziraat alanındaki üretim hareketini olumsuz şekilde etkilemiştir.

Ermenistan'daki en önemli üretim kolu olan hayvancılığa bakarsak, Sovyet zamanındaki 1985 yılında 874,6 bin sığır, 322,1 bin domuz, 1 milyon 968,9 bin küçükbaşı, 4,5 bin at ve 12 milyon 130,9 bin kümes hayvanları yetiştirilmiştir. Fakat Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra 1990'lı yıllarda at sayısı hariç yetiştirilen hayvanın sayısı devam etmiştir. Mesela sığırın sayısı 465,8 bin (1998 yılı), domuzun sayısı 54,3 bin (1997 yılı), küçükbaşın sayısı 521,1 bin (1997 yılı) ve kümes hayvanlarının sayısı ise 2 milyon 900 bine (1995-1998 yılları) kadar düşmüştür. Bundan sonra yetiştirilen hayvanların sayısı yükselmeye başlamıştır. Fakat 2005 yılında Ermenistan'daki hayvancılık Sovyet zamanındaki seviyesine kadar henüz ulaşamamış durumdadır.[49] Böylece kırsal kesimdeki nüfusun azalması ve yaşlanmasının etkisi, hayvancılıktaki üretimin azalmasında belli bir şekilde görülmektedir.

(46) File:Armenia, administrative divisions-de-colored.svg, Wikipedia Commons, http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Armenia,_administrative_divisions_-_de_-_colored.svg [15. 06. 2014].
(47) Qnarik Alaverdiyan, 2015'e bir kala Ermenisiz Ermenistan, www.kafkassam.net
(48) Armenia, CIA World Factbook, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html [23. 06. 2014].
(49) Tumanian, Robert. Armenia: Country Pasture / Forage Resource Profiles, Roma, 2006, s. 16.

Tahıl ve sebze üretimi konusunda da aynı durum geçerlidir ve köy kesimindeki nüfusun azalması ve yaşlanması ve insanların eksikliğinden dolayı bunların üretimi Sovyet zamanına göre azalmıştır. Gerçekten de, ot biçme zamanı geldiğinde Ermenistan'ın Taşir rayonuna bağlı Cücekent ve Şahnazar (Medzavan) köylerinde ot biçen insanlar olmadığı için köylüler Gürcistan tarafındaki Yılgançay köyünden insanları çağırıp ot biçtirirdi.[50]

Bu durumundan dolayı, Ermenistan kendi içindeki üretim ile gıda ihtiyacını karşılayamamakta ve önemli miktarda tahıl, sebze, bitkisel-hayvansal yağlar gibi ürünleri ithal etmektedir.[51] Ayrıca Ermenistan'ın tarımsal ürünlerinin ticaretine bakarsak, Ermenistan'ın ihraç ettiği tarımsal ürünlerin yaklaşık %80'i gıda olmayan ürünken, ithal ettiği tarımsal ürünün yaklaşık %70'i gıdadır.[52] Böylece Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Ermenistan, kendi üretimiyle gıda ihtiyacını karşılayamamakta, gıda ve ziraat ürünleri konusunda dış ülkelere bağımlı duruma düşmüştür. Yani 1988 yılındaki Azerbaycanlıların Ermenistan'dan sürgünü, kırsal kesimdeki nüfusun hızlı şekilde azalması ve yaşlanmasına sebep olmuş ve bu durum, gıda üretimini yetersiz haline getirip Ermenistan'ın durumunu dışarıya daha bağımlı hale çevirmiştir.

Sonuç

19. yüzyılda Ermenistan'ın bulunduğu yer Rusya tarafından işgal edildikten sonra bu bölgeye Ermeniler Osmanlı ve İran'dan yerleştirilmeye başlamıştır. Bu zamandan beri Sovyet zamanının sonuna kadar Ermenilerin nüfusu artmaya devam etmiştir.

Buna karşın, bu bölgede yaşayan Azerbaycanlılar ise sürekli Ermeniler tarafından katliamlar, çatışmalar ve sürgünlere uğratılmışlardır. Özellikle 1905-1907, 1918-1920, 1948-1956 ve 1988-1991 yıllarında Ermenistan'daki birçok Azerbaycanlı katledilmiş ve Ermenistan'ın dışına sürülmüştür. En son 1988 sürgününden sonra Ermenistan sınırı içinde hiçbir Azerbaycanlı kalmamışdır.

Fakat 1988 yılındaki bu sürgünden sonra boşaltılan Azerbaycanlı köylerine yerleştirilen Ermeniler köy hayatına alışkın olmadıklarından ve işsizlikten dolayı kısa sürede bu köyleri terk edip Erivan gibi şehirlere veya yurtdışına göç etmiştir. Bu yüzden Ermenistan'ın kırsal kesimlerinde nüfusun azalması ve yaşlanması oldukça hızlı bir şekilde ilerlemiştir. Ayrıca bu durum ve maddi sıkıntısından dolayı Ermenistan içindeki rayonların sayısı da oldukça azalmıştır.

Ayrıca bu durum, Ermenistan'ın ekonomisini de önemli derecede etkilemiştir. 1988 sürgününden sonra Ermenistan'ın köy kesimindeki nüfusun hızlı şekilde azalması ve yaşlanmasından dolayı hayvan ve tarım üretimi önemli derecede düşmüş ve Ermenistan kendi kendine gıda ihtiyacını tam olarak karşılayamaz hale gelmiştir. Bu yüzden Ermenistan'daki tahıl ve sebze gibi gıda maddelerinin ihracatı artmış ve günümüzde Ermenistan gıda üretimi konusunda Rusya, İran ve Türkiye gibi dış ülkelere bağımlı durumdadır.

Ermenistan, Sovyetler Birliği dağıtıldıktan sonra milliyetçilerin uzun zamandır ileri sürdüğü "Türksüz Ermenistan" ve "tek uluslu devlet" hayali gerçekleşmiş oldu. Fakat 1988-1991 yıllarında Ermeniler tarafından Azerilere yaptığı sürgün, Ermenistan'ın içindeki nüfus dengesinin bozulmasına ve tarım üretiminin mahvolmasına sebep olmuştur. Böylece, 1988 yılındaki Azerbaycanlıların Ermenistan'a sürgünü, Ermenistan'ı hem toplumsal açıdan hem de ekonomik açıdan büyük zarar uğratmıştır.

Bibliyografya

Armenia, CIA World Factbook, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html [23. 06. 2014].

(50) Yazarın Resul Süleymanov ile Şahsen Görüşmesi, Yılgançay, 2 Ağustos 2014.
(51) Arumenia Kyouwakoku, Japonya Dışişleri Bakanlığı, http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/armenia/data.html#section4 [30. 09. 2014].
(52) BM Gıda ve Zirsat Örgütü İstatistik Bolumu, http://faostat.fao.org/site/535/default.aspx#ancor [30. 08. 2015].

Scanned with CamScanner

Arumenia Kyouwakoku, Japonya Dışişleri Bakanlığı, http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/armenia/data.html#section4 [01. 09. 2014].

Attar (Haşimzade), Aygün. Karabağ Sorunu Kapsamında Ermeniler ve Ermeni Siyaseti, Ankara, 2012.

BM Gıda ve Ziraat Örgütü İstatistik Bölümü, http://faostat.fao.org/

De Waal, Thomas. The Caucasus: an Introduction, Oxford, 2010,

Elekberli, Aziz. Kadim Türk-Oğuz Yurdu-Ermenistan, Bakı, 1994.

Esedov, Sabir, Ermenistan Azerbaycanlıların Tarihi Coğrafyası, Bakü, 1995.

Görüryılmaz, Mustafa. Türk Kafkas İslam Ordusu ve Ermeniler (1918), 2. baskı, Ankara, 2009.

National Statistic Service of the Republic of Armenia, http://www.armstat.am.

Oktay, Hasan. Türkiye'nin Doğuya Açılan Kapısı Kafkasya'ya Stratejik Bakış, Yeni Türkiye, No. 56 (2014).

Oktay, Hasan, Revan Hanlığı, yayınlanmamış doktora tezi Malatya, 1997.

Qnarik, Alaverdiyan. 2015'e Bir Kala Ermenisiz Ermenistan, www.kafkassam.net

Sarıahmetoğlu, Nesrin. Azeri-Ermeni İlişkileri (1905-1920), Ankara, 2006.

Sezgin, Mahmut Niyazi. Ermenilerde Din, Kimlik ve Devlet, Ankara, 2005.

Tumanian, Robert. Armenia: Country Pasture / Forage Resource Profiles, Roma, 2006.

Scanned with CamScanner